

*До разової спеціалізованої вченої ради у
Донецькому державному університеті
внутрішніх справ*

**ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Кувшинова Олексія Дмитровича «Спеціаліст у
кримінальному провадженні (кримінальний процесуальний та
криміналістичний аспекти)», подану на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Відгук підготовлено за результатами вивчення тексту рукопису О. Д. Кувшинова та опублікованих ним за темою дисертації наукових праць. Загальний обсяг дисертації становить 305 сторінок, з них основного тексту – 231 сторінка.

Актуальність обраної теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами. Конституцією України визначено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», з огляду на що проведення швидкого і повного досудового розслідування кримінальних правопорушень залишається одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів. Задля досягнення цього завдання дізнавач, слідчий, прокурор використовують різні форми спеціальних знань, в тому шляхом залучення до кримінального провадження спеціаліста. У цьому контексті цілком справедливим є твердження здобувача про те, що «зважаючи на «вдосконалення» та «осучаснення» способів вчинення кримінальних правопорушень, використання порушниками, при цьому, сучасних досягнень науки і техніки, у дізнавача, слідчого, прокурора, суду виникає потреба залучення до кримінального провадження спеціаліста» (с. 19 дисертації). Дійсно, залучення обізнаних осіб має важливе значення у кримінальній процесуальній діяльності дізнавача, слідчого, прокурора, адже пізнавальна

діяльність завжди посідала важливе місце в процесі розслідування кримінальних правопорушень.

Як на сторінках правової періодики, так і на дисертаційному рівні кримінальні процесуальні та криміналістичні засади використання спеціальних знань, зокрема й в частині участі спеціаліста у кримінальному провадженні, неодноразово ставали предметом дискусії. Однак ці питання так і не знайшли свого належного опрацювання, що, звісно, не дозволяє сформулювати уявлення про її криміналістичні та процесуальні аспекти. І навіть попри намагання окремих науковців осмислити цю проблематику, сьогодні низка питань і досі залишається об'єктом дискусій, що підтверджує актуальність та важливість обраної теми дослідження, яка має не лише важливе теоретико-правове значення, а й містить практичну складову.

Сформульована О. Д. Кувшиновим мета дослідження полягає в комплексному розробленні теоретичних засад та науковому обґрунтованні практичних рекомендацій щодо кримінальних процесуальних та криміналістичних аспектів участі спеціаліста у кримінальному провадженні (с. 21 дисертації). Для досягнення вказаної мети здобувачем на виконання було поставлено 7 завдань, які безпосередньо корелюються з підрозділами, висновками до розділів та загальними висновками дисертації.

Об'єкт і предмет дослідження визначені правильно, що відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до такого виду наукових праць.

Дисертацію виконано згідно з положень Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р), відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454), Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року), а також згідно з тематикою науково-

дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2024 рік «Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами чи злочинними організаціями» (0124U003107) та «Організаційні, правові та тактичні засади протидії організованій злочинній діяльності» (0123U104250).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечено таким.

По-перше, структурою роботи, яка в цілому відповідає визначеній меті дослідження, що дозволило дисертанту послідовно розглянути поставлені завдання. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Анотація відповідає змісту дисертації та належною мірою відображає її основні положення.

Здобувач у загальних висновках, що завершують основний текст дисертації, підсумовує отримані результати та формулює ключові тези у вигляді пропозицій (с. 244–249 дисертації).

Додатки містять: анкету опитування практичних працівників (слідчих/дознавачів Національної поліції України, прокурорів, спеціалістів-криміналістів Національної поліції України та судових експертів, які мають досвід участі у кримінальному провадженні як спеціалісти) щодо теоретичних практичних питань участі спеціаліста у кримінальному провадженні (Додаток А); узагальнені відомості за результатами опитування (Додаток Б); порівняльну таблицю запропонованих у дисертації змін до КПК України (Додаток В); акти впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес та науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ, а також у практичну діяльність слідчого управління Головного управління Національної поліції в Полтавській області та Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут

судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (Додаток Г); список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації (Додаток Д).

Дисертація виконана українською мовою, стиль викладу матеріалу – науковий.

По-друге, опрацюванням дисертантом доволі значної джерельної бази, яка налічує 283 найменування, що свідчить про вдало підібраний теоретико-методологічний матеріал, а отже, й достатній рівень достовірності викладених наукових положень та висновків. Варто зауважити, що під час аналізу наукової літератури у своїх міркуваннях здобувач коректно вступає в полеміку з дискусійних, проблемних питань щодо участі спеціаліста в кримінальному провадженні, а також надає власне бачення щодо можливих шляхів вирішення наявних нормативних прогалин.

У роботі було використано правові позиції колегиї суддів Верховного Суду з питань участі спеціаліста у кримінальному провадженні, статистичні дані Державної служби статистики України, Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України.

Імпонує і те, що автором проведено було вивчено матеріали 150 кримінальних проваджень, у яких використовувалася допомога спеціалістів, а також проведено анкетування 360 практичних працівників.

По-третє, обраною методологією дослідження, яка поєднує три основні групи методів: *філософські*, що включають закони, прийоми та принципи діалектики і метафізики; *загальнонаукові*, які включають такі прийоми логіки, як: аналіз, синтез, дедукція та індукція, системний та структурно-функціональний методи, метод порівняння, прийоми соціологічного методу тощо; *спеціально-юридичні*, що включають формально-юридичний метод як різновид аксіоматичного загальнонаукового методу, історико-правовий метод, методи юридичної логіки та статистики, методи порівняльного правознавства, а також методи юридичного моделювання й прогнозування. Отже, взаємопов'язане та взаємодоповнююче застосовування наведених методів

було обрано з урахуванням предмета, мети і завдань дисертаційного дослідження.

Окреслене дає змогу вказати на те, що отримані результати є достовірними, повними та аргументованими.

Наукова новизна отриманих результатів. Оцінюючи новизну отриманих результатів, слід зауважити, що в межах наукового пошуку дисертантом *вперше*: а) розкрито елементний склад процесуального статусу спеціаліста як учасника кримінального провадження. До таких елементів віднесено сукупність відповідних юридичних норм, легальне визначення поняття спеціаліста, його процесуальні (юридичні) форми участі у провадженні, права й обов'язки, додаткові гарантії, відповідальність, обмеження щодо участі в судочинстві, а також порядок оплати роботи; б) з'ясовано сутність та процесуальну природу отримання висновку спеціаліста, констатовано низьку якість норм, які регламентують указану процесуальну форму використання спеціальних знань. Сформульовано й обґрунтовано пропозиції щодо доповнення чинного КПК України змінами, якими, зокрема, доцільно дозволити використовувати висновки спеціаліста у кримінальних провадженнях щодо всіх видів кримінальних правопорушень та чітко встановити, що висновок експерта має вищу доказову силу порівняно з висновком спеціаліста (с. 24 дисертації).

На позитивну оцінку також заслуговує спроба дисертанта вдосконалити наявні теоретичні положення (с. 24–25 дисертації), а саме:

– наукові положення щодо генези інституту спеціаліста у кримінальному провадженні. Наголошено, що поточний період розвитку указанного інституту пов'язаний із приведенням національного кримінального процесуального законодавства до стандартів Європейського Союзу. Показано, що вітчизняне законодавство в частині правового статусу спеціаліста є в цілому наближеним до стандартів пост-соціалістичних країн-членів ЄС;

– тактико-криміналістичні засади залучення та використання допомоги спеціаліста під час проведення окремих С(Р)Д. Запропоновано

диференціювати спеціалістів, на тих, участь яких у проведенні процесуальної дії є обов'язковою відповідно до вимог закону, «універсальних» для певного виду С(Р)Д спеціалістів та ситуативних спеціалістів, які залучаються залежно від специфіки кримінального правопорушення для виконання окремих завдань;

– тактичні й організаційні положення щодо участі спеціаліста в підготовці та призначенні судових експертиз. Наголошено, що спеціалісти здатні надати допомогу з визначенням виду судової експертизи, моменту її проведення, конкретного експерта чи експертної установи, відібранням та підготовкою матеріалів дослідження, формулюванням запитань, оцінкою висновку експерта тощо.

Крім того, у роботі *набули подальшого розвитку*:

а) положення щодо стану наукових досліджень проблем участі спеціаліста у кримінальному провадженні. Аргументовано, що протягом сучасного етапу розвитку кримінального судочинства не проводилося комплексних монографічних досліджень, які б сукупно та у взаємозв'язку опрацьовували й кримінальні процесуальні, і криміналістичні аспекти участі спеціаліста у кримінальному провадженні;

б) наукові узагальнення щодо організації залучення окремих категорій спеціалістів до проведення процесуальних дій в кримінальному провадженні. Продемонстровано, що найбільш ефективними на практиці є механізми залучення як спеціалістів штатних співробітників правоохоронних органів та державних судово-експертних установ.

Наведені наукові положення не є вичерпними, адже дисертація містить й інші цікаві та аргументовані висновки, пропозиції й рекомендації, які здебільшого є обґрунтованими, мають системний, комплексний характер і містять наукову новизну.

З урахуванням викладеного можна стверджувати, що в дисертаційному дослідженні О. Д. Кувшинова наявні елементи наукової новизни, що є

характерним для рівня роботи на здобуття ступеня «доктор філософії» за спеціальністю 081 «Право».

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в дослідженні теоретичні положення, пропозиції та рекомендації можуть бути використані в: а) науково-дослідній діяльності – під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень, спрямованих на подальший розвиток науки кримінального процесу та криміналістики (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 20.11.2024 року); б) освітньому процесі – під час викладання дисциплін ОК21 «Кримінальний процес» та ОК27 «Криміналістика» галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 20.11.2024 року); в) практичній діяльності слідчих підрозділів (акт впровадження СУ ГУНП в Полтавській області від 20.08.2024 року) та експертних підрозділів (акт впровадження Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса МЮ України від 29.08.2024 року).

Результати дослідження також можуть бути використані в законотворчій діяльності – під час підготовки змін і доповнень до КПК України та до відомчих нормативно-правових актів, що регламентують порядок участі спеціаліста у кримінальному провадженні.

Повнота викладу основних результатів дисертації. Основні наукові положення та висновки, сформульовані за результатами дослідження, опубліковані у 5 наукових статтях у виданнях, які входять до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б», та 4 всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях і семінарах.

Текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності офіційним опонентом не виявлено.

Зауваження та/або дискусійні питання щодо положень дисертації. Позитивно оцінюючи рецензовану наукову працю, необхідно акцентувати

увагу на деяких положеннях, які, на погляд офіційного опонента, мають дещо дискусійний характер та щодо яких можна висловити певні зауваження.

1. На сторінках 20, 48, 74, 86, 90 автор використовує термін «принцип змагальності», в той час як законодавець в чинному КПК України передбачив таку дефініцію, як «засаду», у тому числі закріпив засаду змагальності, зміст якої безпосередньо розкривається в ст. 22 Кодексу. Крім того, відповідно до норм ст. 129 Конституції України серед основних засад судочинства передбачено змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Тож, убачається доцільним використати законодавчий термінологічний апарат або ж варто було в тексті висловити позицію, чому саме автор вживає поняття «принцип», а не «засада».

2. Як було вже зазначено, загалом структура роботи відповідає визначеній меті дослідження, що дозволило дисертанту послідовно розглянути поставлені завдання. При цьому є деякі зауваження щодо змістовного наповнення підрозділу 1.1 роботи, який має назву «Генеza інституту «спеціаліста» у вітчизняному кримінальному процесуальному праві». Зокрема, на сторінках 49-56 автором здійснено аналіз кримінального процесуального законодавства Республіки Польща та країн Балтії (Литовської, Латвійської та Естонської Республік). В цілому не заперечуючи про доцільність вивчення досвіду цих зарубіжних країн, все ж таки не зрозумілим залишається авторський підхід до аналізу положень КПК цих держав у межах генези інституту «спеціаліста» у вітчизняному кримінальному процесуальному праві.

3. У висновках до розділу 2 (с. 148) та в загальних висновках роботи (с. 245-246) дисертант зазначає, що «сукупність визначених чинним кримінальним процесуальним законодавством України прав та обов'язків спеціаліста, які виникають у зв'язку із його залученням до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, є його процесуальним статусом». Водночас, у науковій літературі поняття процесуального статусу визначається через

визначення його змісту, який містить сукупність таких елементів, як функції, завдання, повноваження (права та обов'язки), гарантії процесуальної діяльності та юридична відповідальність. В цьому зв'язку вбачається доцільним аби дисертант розширив змістовне наповнення визначення процесуального статусу спеціаліста у кримінальному провадженні. Тим паче, що до ключових елементів такого статусу автором також віднесено додаткові гарантії захисту й невторчання в його процесуальну діяльність та юридичну відповідальність спеціаліста за невиконання чи неналежне виконання його процесуальних обов'язків. Водночас, не можна погодитися з авторською позицією щодо віднесення до ключових елементів процесуального статусу спеціаліста регламентацію оплати його роботи.

4. Дисертантом наголошується, що «проблемним на практиці є питання вибору конкретного спеціаліста, який залучається до кримінального провадження та підтвердження його кваліфікації» (с. 127, 149, 246). Проте незрозумілим залишається питання, про які саме практичні проблеми автор мав на увазі, у зв'язку з чим під час прилюдного захисту дисертанту варто навести практичні проблеми вибору конкретного спеціаліста та підтвердження його кваліфікації.

5. За результатами аналізу нормативно-правової бази автор констатує, що чинний КПК України не визначає сутність та зміст висновку спеціаліста, вимоги до особи, яка може його надавати, способи його отримання та використання в кримінальному провадженні тощо, а практика використання такого процесуального джерела доказів є неоднорідною. Водночас хотілось б почути авторську позицію, по-перше, чому чинний КПК України не визначає вимоги до особи, яка може надавати висновок спеціаліста, оскільки в положенні ч. 1 ст. 71 КПК України законодавцем визначено хто саме може бути спеціалістом у кримінальному провадженні. По-друге, чому висновок спеціаліста віднесено до процесуального джерела, адже відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Висловлені зауваження й побажання є особистими міркування офіційного опонента, тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації О. Д. Кувшинова, оскільки вони здебільшого мають дискусійний характер, а здійснений науковий пошук заслуговує на підтримку.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження Кувшинова Олексія Дмитровича «Спеціаліст у кримінальному провадженні (кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти)» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка містить нові науково обґрунтовані положення, що мають істотне значення для правничої науки, адже автором вирішено конкретне наукове завдання щодо комплексного розроблення теоретичних положень та науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо кримінальних процесуальних та криміналістичних аспектів участі спеціаліста у кримінальному провадженні.

Рецензована робота відповідає спеціальності 081 «Право», а також вимогам пунктів 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Кувшинов Олексій Дмитрович – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник відділу організації наукової діяльності
Харківського національного університету
внутрішніх справ

Сергій АБЛАМСЬКИЙ